

I.E.S. OTERO PEDRAYO - OURENSE

PROGRAMACIÓN DE XEOGRAFÍA E HISTORIA

XEOGRAFIA E HISTORIA DE ESPAÑA

II ESO

CURSO 2018-2019

Materia impartida polo profesor

José Cacheiro Fernández

Profesorado do Departamento

Ramón Estévez Barreira

Agustina Rodríguez Viña

Daniel Lorenzo Valdivieso

José Cacheiro Fernández

Carolina Suárez García

José Vázquez-Monjardín

Álvaro Pérez Cancelas

ÍNDICE	PÁX.
1- INTRODUCCIÓN E CONTEXTUALIZACIÓN.....	3
2. VINCULACIÓN ENTRE OBXECTIVOS, SECUENCIACIÓN E TEMPORALIZACIÓN DE CONTIDOS, ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE E COMPETENCIAS CLAVE.....	4
3. METODOLOXÍA DIDÁCTICA.....	41
4. AVALIACIÓN.....	41
5- MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE	44
6- TEMAS TRANSVERSAIS.....	44
7- CONTRIBUCIÓN DESENVOLVEMENTO DO PROXECTO LECTOR	45
8- INTEGRACIÓN DAS TIC	46
9- ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E/OU EXTRAESCOLARES	46
10- <i>INDICADORES DE LOGRO PARA AVALIAR O PROCESO DE ENSINO E PRÁCTICA DOCENTE.</i>	47

1- INTRODUCCIÓN E CONTEXTUALIZACIÓN

O Decreto 86/2015, do 25 de xuño 2015 (DOG 29-VI-2015), fixa entre os obxectivos para a Educación Secundaria Obrigatoria: Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e da historia propias e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural. Coñecer mulleres e homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega, ou a outras culturas do mundo.

O alumnado debe acadar o coñecemento da sociedade, a súa organización e o seu funcionamento ao longo do tempo, é esencial para poder entender o mundo actual. Coñecer o espazo onde se desenvolven as sociedades, os recursos naturais e o uso que se lles deu achéganos datos sobre o pasado, cuxa análise conxunta favorecen a comprensión dos diferentes acontecementos que ao longo do tempo construíron o noso presente.

As disciplinas de Xeografía e Historia son dous importantes eixos vertebradores para o coñecemento da sociedade, xa que abranguen a realidade humana e social dende unha perspectiva global e integradora, e ofrecen unha maior capacidade para a estruturación dos feitos sociais. Malia isto, a sociedade actual, cada vez máis complexa, require a intervención doutras disciplinas como a economía, a socioloxía, a ecoloxía ou a historia da arte, que achegan análises diferentes e complementarias, para a mellor comprensión da realidade social. En ESO, a materia de Xeografía e Historia pretende afondar nos coñecementos adquiridos polo alumnado na educación primaria; favorecer a comprensión dos acontecementos, os procesos e os fenómenos sociais no contexto en que se producen, tendo sempre en consideración as escalas de estudo (o mundo, Europa, España e Galicia); analizar os procesos que dan lugar aos cambios históricos e seguir adquirindo as competencias necesarias para comprender a realidade do mundo en que viven, as experiencias colectivas pasadas e presentes, a súa orientación no futuro, así como o espazo en que se desenvolve a vida en sociedade.

A achega da materia de Xeografía e Historia ao desenvolvemento das competencias chave é moi salientábel. Deste xeito, poderíamos dicir que a través da materia se desenvolven competencias que na práctica funcionan como propias (as competencias sociais e cívicas, en relación con contidos propios tanto de Historia como de Xeografía, e a competencia matemática e as competencias básicas en ciencia e tecnoloxía, en Xeografía); a competencia de conciencia e expresións culturais ten unha presenza destacada pola relación que o estudo das manifestacións artísticas e a evolución do pensamento e da cultura teñen na historia, e de maneira específica na historia da arte. A importancia que a materia ten para o desenvolvemento da competencia de sentido da iniciativa e espírito emprendedor evidénciase na dimensión conceptual desa competencia posta en relación con coñecementos de xeografía e historia económicas, pero tamén na dimensión máis procedemental dela.

O desenvolvemento das competencias de comunicación lingüística e dixital, e de aprender a aprender, impregnan todo o currículo de Xeografía e Historia, pois presentan unha dimensión instrumental que nos obriga a telas presentes ao longo dos catro cursos de ESO.

A Historia estuda as sociedades ao longo do tempo, seguindo un criterio cronolóxico ao longo dos dous ciclos de ESO. A Xeografía organízase, no primeiro ciclo, nos bloques titulados "O medio físico" e "O espazo humano".

2. VINCULACIÓN ENTRE OBXECTIVOS, SECUENCIACIÓN E TEMPORALIZACIÓN DE CONTIDOS, CRITERIOS DE AVALIACIÓN, ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE E COMPETENCIAS CLAVE.

Obxectivos de etapa

A educación secundaria obrigatoria contribuirá a desenvolver nos alumnos e nas alumnas as capacidades que lles permitan:

- a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e os grupos, exercitarse no diálogo, afianzando os dereitos humanos e a igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes, como valores comúns dunha sociedade plural, e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.
- b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo, como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.
- c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.
- d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas, e resolver pacificamente os conflitos.
- e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes de información, para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación.
- f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas en diversos campos do coñecemento e da experiencia.
- g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.
- h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, na lectura e no estudo da literatura.

Competencias clave:

1. Comunicación lingüística (CCL).
2. Competencia matemática e competencias básicas en ciencia e tecnoloxía (CMCCT).
3. Competencia dixital (CD).
4. Aprender a aprender (CAA).
5. Competencias sociais e cívicas (CSC).
6. Sentido de iniciativa e espírito emprendedor (CSIEE).
7. Conciencia e expresións culturais (CCEC).

Secuenciación e temporalización.

A HISTORIA

1. Pobos bárbaros e reinos xermánicos

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- Os trazos básicos e comúns dos pobos bárbaros.
- A identificación dos principais pobos bárbaros que realizaron os grandes movementos de poboación entre os séculos III e V.
- Os cambios que se orixinaron como consecuencia das grandes migracións do século V.
- A transformación do mapa de Europa pola creación dos novos reinos xermánicos no espazo do imperio romano de occidente.
- As principais características e realizacións dos reinos xermánicos asentados na península ibérica: os suevos e os visigodos.
- O imperio de Xustiniano I como intento de recuperar a perdida unidade do imperio romano.
- O estudo da arte bizantina a través dun edificio singular: Santa Sofía de Constantinopla
- A técnica de traballo de análise e comentario de fontes diversas de información histórica.

Carga Horaria: 9 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h, l	1.1.Os pobos bárbaros e as grandes invasións -Os bárbaros -As grandes invasións	▪ 1.1.Coñecer os trazos básicos e comúns dos pobos bárbaros e valorar os	▪ 1.1.1.Define o concepto de pobos bárbaros. ▪ 1.1.2.Identifica os trazos comúns e característicos	CSC CAA CCL CCEC

		cambios que se orixinaron como consecuencia das grandes migracións do século V.	<p>dos pobos bárbaros.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 1.1.3. Analiza información de mapas históricos. ▪ 1.1.4. Localiza información e redacta unha breve biografía do máis destacado dos dirixentes dos hunos: Atila. 	
a, b, c, e, f, g, h, l	<p>1.2. Os reinos xermánicos</p> <ul style="list-style-type: none"> -Os xermanos -A fragmentación do imperio romano de occidente 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1.2. Valorar o impacto da fragmentación da unidade do imperio romano e a nova situación provocada polos reinos xermánicos. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1.2.1. Localiza o asentamento dos principais pobos xermánicos. ▪ 1.2.2. Identifica os trazos comúns e característicos dos pobos xermánicos. ▪ 1.2.3. Valora os cambios políticos e territoriais derivados da fragmentación do imperio romano. 	CSC CAA CCL
a, b, c, e, f, g, h, l, ñ	<p>1.3. O reino suevo</p> <ul style="list-style-type: none"> -A chegada e o asentamento en Gallaecia -A expansión do reino -A desaparición do reino suevo 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1.3. Coñecer e valorar a chegada, asentamento, expansión e fin dos reinos suevo de Gallaecia e visigodo de Toledo. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1.3.1. Identifica as circunstancias nas que se asentaron os suevos en Gallaecia. ▪ 1.3.2. Valora o impacto da formación do novo reino no noroeste peninsular. ▪ 1.3.3. Describe os trazos básicos do reino visigodo de Toledo. 	CSC CAA CCL

a, b, c, e, f, g, h l	1.4.O reino visigodo de Toledo -Os visigodos en Hispania -O reino visigodo	<ul style="list-style-type: none"> Identificar os trazos e realizacións do reino visigodo na península ibérica. 	<ul style="list-style-type: none"> 1.4.1.Elabora un mapa conceptual cos trazos básicos das realizacións do reino visigodo. 1.4.2.Valora as realizacións máis destacadas do reino visigodo. 	CSC CAA CCL
a, b, c, e, f, g, h l n	1.5.O imperio de Xustiniano I -O imperio romano de oriente -A obra de Xustiniano I	<ul style="list-style-type: none"> 1.5.Identificar e valorar os intentos do emperador de oriente, Xustiniano I, de restaurar a perdida unidade do imperio romano. 	<ul style="list-style-type: none"> 1.5.1.Comprend e as razóns que explican a pervivencia do imperio romano de oriente. 1.5.2.Valora os proxectos de Xustiniano I para restaurar a unidade política do Mediterráneo. 	CSC CAA CCL CCEC
a, b, c, e, f, g, h l n	1.6.Analizamos: a arte bizantina a través dun edificio singular: Santa Sofía de Constantinopla	<ul style="list-style-type: none"> 1.6.Coñecer e valorar a realización de Santa Sofía de Constantinopla 	<ul style="list-style-type: none"> 1.6.1.Identifica os elementos característicos da arte bizantina. 	CCEC CSC CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h l	1.7.Traballamos con: as fontes de información histórica	<ul style="list-style-type: none"> 1.7.Diferenciar os diversos tipos de fontes de información que empregan os historiadores. 	<ul style="list-style-type: none"> 1.7.1.Clasifica diversas fontes de información segundo a súa procedencia e a súa presentación ou formato. 	CSC CAA CCL CD

2. A Europa feudal

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- A situación xeral de Europa como consecuencia do nacemento e expansión dunha nova relixión –o islam- e das invasións dos normandos.
- A formación dun novo imperio, o de Carlomagno.
- Os trazos xerais do feudalismo.
- As modalidades básicas de explotación do territorio na Europa feudal.
- A sociedade estamental medieval.
- A organización e funcións da monarquía feudo-vasalática.
- O estudo dun fenómeno da época: as cruzadas.
- A técnica de traballo de análise e comentario de documentos escritos.

Carga Horaria: 12 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h, l	<p>2.1.Os inicios da Idade Media: a expansión do islam e as invasións normandas</p> <p>-Nacemento e expansión do islam -As invasións normandas</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2.1.Coñecer a situación xeral da Europa occidental nos comezos da Idade Media, valorando a presenza dos pobos xermánicos, a expansión do islam e as invasións normandas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2.1.1.Coñece os principios básicos do islam. ▪ 2.1.2.Comprende as orixes do islam e o seu alcance posterior. ▪ 2.1.3.Describe as características da arte do islam. ▪ 2.1.4.Caracteriza os trazos básicos das invasións normandas. ▪ 2.1.5.Interpreta mapas de fluxos. 	CSC CAA CCL CCEC
a, b, c, e, f, g, h, l, n	<p>2.2.Un novo imperio: Carlomagno</p> <p>-Organización e control -</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2.2.Valorar a formación do imperio de Carlomagno e as súas 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2.2.1.Valora os obxectivos e principais realizacións do imperio de 	CSC CAA CCL CCEC CD

	Transformacións socio-económicas -As relacións coa Igrexa -Actividade cultural	achegas culturais.	Carlomagno. ▪ 2.2.2. Investiga sobre o premio Carlomagno.	CSIEE
a, b, c, e, f, g, h, l	2.3.O feudalismo -Orixe e evolución -Trazos xerais	▪ 2.3. Identificar os trazos xerais do feudalismo.	▪ 2.3.1. Define o concepto de feudalismo. ▪ 2.3.3. Elabora un mapa conceptual cos trazos básicos do feudalismo.	CSC CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h, l	2.4.A explotación do territorio e o réxime señorial -A explotación do señorío -O réxime señorial	▪ 2.4. Analizar as modalidades básicas da explotación do territorio na Europa feudal.	▪ 2.4.1. Comprende as relacións entre propietarios e traballadores da terra. ▪ 2.4.2. Interpreta textos escritos e imaxes relacionadas coas relacións feudais de dependencia.	CSC CAA CCL CCEC
a, b, c, e, f, g, h, l	2.5.A pirámide feudal -Sociedade estamental -Os que defenden: a nobreza -Os que rezan: o clero -Os que traballan: campesiños e artesáns -A condición das mulleres	▪ 2.5. Comprender os trazos básicos da sociedade feudal.	▪ 2.5.1. Caracteriza a sociedade feudal e as relacións entre señores e campesiños. ▪ 2.5.2. Describe os trazos e a relación entre os diversos grupos da sociedade estamental. ▪ 2.5.3. Valora a condición das mulleres na	CSC CAA CCL

			Idade Media.	
a, b, c, e, f, g, h l	2.6.A monarquía feudo-vasalática -Monarcas e señores -A fragmentación da autoridade dos reis	<ul style="list-style-type: none"> 2.6.Caracterizar a organización e as funcións da monarquía feudo-vasalática. 	<ul style="list-style-type: none"> 2.6.1.Explica a organización e funcionamento da monarquía feudal. 2.6.2.Valora as relacións sociais propias do feudalismo. 	CSC CAA CCL
a, b, c, e, f, g, h l n	2.7.Analizamos: un fenómeno da época, as cruzadas	<ul style="list-style-type: none"> 2.7.Comprender e valorar un fenómeno da época: as cruzadas. 	<ul style="list-style-type: none"> 2.7.1.Coñece a significación e principais actuacións das diferentes cruzadas medievais. 	CSC CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h l	2.8.Traballamos con: documentos escritos	<ul style="list-style-type: none"> 2.8. Analizar e comentar documentos escritos. 	<ul style="list-style-type: none"> 2.8.1.Analiza e comenta documentos escritos. 	CSC CAA CCL

3. A Europa do románico

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- Os trazos xerais da cultura medieval en Europa occidental durante a Alta Idade Media, valorando a súa evolución e as innovacións máis destacadas.
- Os trazos básicos da arte prerrománica cristiá na península ibérica
- As características máis destacadas e identificativas do estilo románico.
- Os elementos que caracterizan a arquitectura, a escultura e a pintura románica.
- A significación do Camiño de Santiago como vía de peregrinación e de intercambio de ideas e mercadorías.
- A significación do Pórtico da Gloria da catedral compostelá a través da observación, análise e comentario das esculturas máis representativas
- A técnica de elaboración de mapas conceptuais.

Carga Horaria: 8 sesións

OBXECTIVO	CONTIDOS	CRITERIOS DE	ESTÁNDARES	COMP.
-----------	----------	--------------	------------	-------

S		AVALIACIÓN	DE APRENDIZAXE	CLAVE
a, b, c, e, f, g, h, l, n	3.1.A cultura europea na Alta Idade Media -Da fragmentación á unidade cultural -O mosteiro, centro cultural -O papel da orde monástica dos bieitos -O labor dos copistas, trabadores e xogares -O cisma da Igrexa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.1.Coñecer e valorar os trazos xerais da cultura medieval en Europa occidental na alta Idade Media. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.1.1.Recoñece os trazos básicos da cultura da Europa occidental na Idade Media. ▪ 3.1.2.Valora a función dos mosteiros na Idade Media. ▪ 3.1.3.Comprende a significación do cisma de oriente. 	CSC CAA CCL CCEC CD
a, b, c, e, f, g, h, l, n	3.2.A arte prerrománica na península ibérica -Arte hispano-visigoda -Arte asturiana -Arte mozárabe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.2.Identificar os trazos básicos das diferentes manifestacións da arte prerrománica na península ibérica. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.2.1.Identifica os elementos característicos dos estilos prerrománicos peninsulares ▪ 3.2.2.Valora a significación da arte no contexto xeral da cultura. ▪ 3.2.3.Localiza e analiza obras de arte do prerrománico peninsular. 	CSC CAA CCL CCEC CD
a, b, c, e, f, g, h, l, n	3.3.A arte románica -Trazos xerais -As construcións relixiosas e civís -A decoración escultórica -Frescos e	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.3.Identificar e describir os elementos característicos da arte románica. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.3.1.Localiza elementos propios da arte románica en diferentes tipos de obras. ▪ 3.3.2.Valora as manifestacións da arte románica no contexto da sociedade que 	CSC CAA CCL CCEC CD

	miniaturas		<ul style="list-style-type: none"> as creou. ▪ 3.3.3. Define termos artísticos propios do románico ▪ 3.3.4. Selecciona, analiza e comenta obras de arte románicas. 	
a, b, c, e, f, g, h, l, n, ñ	3.4. O Camiño de Santiago -O apóstolo Santiago e Galicia -O Camiño, ruta de peregrinación -O Camiño, ruta cultural, artística e comercial	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.4. Explicar a orixe, desenvolvemento e significación desta ruta de peregrinación. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.4.1. Describe as causas do inicio da peregrinación a Santiago. ▪ 3.4.2. Busca información sobre as características da peregrinación e das rutas máis frecuentadas. ▪ 3.4.3. Valora o Camiño de Santiago como vía de penetración cultural, artística e cultural. 	CSC CAA CCL CCEC CD
a, b, c, e, f, g, h, l, n, ñ	3.5. Analizamos: o pórtico da Gloria da catedral compostelá	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.5. Coñecer e valorar a grande obra escultórica do Pórtico da Gloria. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3.5.1. Valora a calidade artística da obra do mestre Mateo na catedral compostelá. ▪ 3.5.2. Describe personaxes e escenas do pórtico da 	CCEC CSC CAA CCL CD

			Gloria.	
a, b, c, e, f, g, h, l	3.6.Traballamos con: mapas conceptuais	<ul style="list-style-type: none"> 3.6.Comprender o concepto e a mecánica de elaboración dos mapas conceptuais 	<ul style="list-style-type: none"> 3.6.1.Elabora un mapa conceptual sobre contidos determinados. 	CSC CAA CCL CD

4. Renovación e crise no mundo feudal

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- As principais transformacións que tiveron lugar no ámbito agrario a partir dos séculos XI-XII.
- O auge do comercio durante os últimos séculos da Idade Media.
- O renacer das cidades e o crecente papel da burguesía.
- O proceso de recuperación e fortalecemento do poder dos reis.
- As principais dificultades dos séculos XIV e XV, destacando o impacto da mortífera Peste Negra, os múltiples conflitos bélicos e os de carácter social.
- A organización e as competencias dos centros de produción fabril urbana: os gremios.
- A técnica de traballo para analizar e comentar mapas históricos.

Carga Horaria: 12 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h, l	4.1.Renovación agraria e crecemento demográfico -A expansión da agricultura -O crecemento da poboación - Transformacións sociais	<ul style="list-style-type: none"> 4.1.Comprender e valorar as transformacións máis significativas no mundo agrario medieval e as súas consecuencias na demografía. 	<ul style="list-style-type: none"> 4.1.1.Identifica os mecanismos empregados na Idade Media para aumentar a produción e os rendementos agrícolas. 4.1.2.Analiza e comenta a evolución da demografía na Europa feudal. 4.1.3.Analiza e valora os cambios sociais consecuencia do crecemento da poboación. 	CSC CAA CCL

a, b, c, e, f, g, h l	4.2.O desenvolvemento comercial -A reactivación do comercio -Mercados e feiras -Novos medios de transporte	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.2. Identificar as innovacións que permitiron o auxe comercial na baixa Idade Media. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.2.1. Explica as causas da renovación do comercio europeo a partir do século XII. ▪ 4.2.2. Localiza en mapas as zonas de maior desenvolvemento comercial na Europa dos séculos XIV e XV. ▪ 4.2.3. Valora a concesión de vantaxes comerciais para unha vila ou cidade na Idade Media. 	CSC CAA CCL CD CMCC T
a, b, c, e, f, g, h l	4.3.O renacer urbano -Vellas e novas cidades -O goberno das cidades -Ascenso da burguesía -A organización do traballo urbano	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.3. Entender o proceso de renovación urbana medieval e valorar o papel determinante xogado pola nacente burguesía. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.3.1. Valora as causas e consecuencias do renacemento urbano medieval. ▪ 4.3.3. Describe as actividades predominantes da burguesía e o seu papel no renacer das cidades. ▪ 4.3.4. Localiza e comenta a existencia de restos medievais na localidade propia ou próxima. 	CSC CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h l	4.4.A consolidación das monarquías -A recuperación do poder dos	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.4. Comprender o proceso de recuperación e fortalecemento dos poderes 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.4.1. Describe medidas empregadas polos monarcas para consolidar 	CSC CAA CCL

	<p>monarcas</p> <ul style="list-style-type: none"> -A oposición nobiliaria -O apoio burgués 	<p>dos monarcas.</p>	<p>o seu poder.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.4.2. Valora a existencia dun sistema de limitación do poder dos monarcas en Inglaterra. 	
<p>a, b, c, e, f, g, h, l</p>	<p>4.5. As dificultades dos séculos XIV e XV</p> <ul style="list-style-type: none"> -Fames e pestes -A conflitividade bélica -Revoltas sociais -Cara á fin dunha época 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.5. Entender o impacto socio-económico provocado polas diversas crises que afectaron a Europa a finais da Idade Media. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.5.1. Identifica as causas e consecuencias da Peste Negra. ▪ 4.5.2. Comprende os principais motivos dos enfrontamentos bélicos e sociais durante os séculos XIV e XV. 	<p>CSC CAA CCL</p>
<p>a, b, c, e, f, g, h, l</p>	<p>4.6. Analizamos: os gremios medievais</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.6. Valorar a existencia dos gremios medievais e coñecer a súa organización de finalidade. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.6.1. Describe a organización gremial e valora o seu papel durante a Idade Media. ▪ 4.6.2. Localiza en planos urbanos as pegadas da organización gremial. 	<p>CSC CAA CCL CD</p>
<p>a, b, c, e, f, g, h, l</p>	<p>4.7. Traballamos con: mapas históricos</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.7. Analizar e comentar mapas históricos. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 4.7.1. Analiza e comenta mapas históricos. 	<p>CSC CAA CCL</p>

5. A Europa do gótico

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- Os trazos xerais da cultura medieval en Europa occidental durante a Baixa Idade Media, destacando as innovacións máis significativas.
- As características máis destacadas e identificativas do estilo gótico.
- Os elementos que caracterizan a arquitectura, a escultura e a pintura gótica.
- As manifestacións máis destacadas da arte gótica en Galicia.
- A significación da catedral de León como exemplo dunha catedral gótica a través da observación, análise e comentario dos seus aspectos máis destacados.
- A técnica de observación, análise e comparación de estilos artísticos.

Carga Horaria: 8 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h l n	5.1.A cultura europea na Baixa Idade Media -O crecente papel das cidades -A nova espiritualidade. As ordes mendicantes -Papas en Aviñón e Cisma de Occidente -As universidades e a imprenta -Cabaleiros e poetas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.1. Valorar as formas culturais e artísticas propias dos séculos finais da Idade Media. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.1.1.Describe as manifestacións culturais e artísticas no contexto da renovación urbana. ▪ 5.1.2.Valora a invención da imprenta na divulgación da cultura. ▪ 5.1.3.Identifica as causas e circunstancias do cisma de occidente. ▪ 5.1.4.Entende e participa no debate que recrea unha sesión escolástica. 	CSC CAA CCL CCEC
a, b, c, e, f, g, h l n	5.2.A arte gótica -Trazos xerais	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.2. Identificar e describir os elementos característicos da arte gótica. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.2.1.Identifica os elementos característicos da estética gótica. ▪ 5.2.2.Relaciona as 	CSC CAA CCL CCEC CD

			manifestacións artísticas cos cambios nas mentalidades da Baixa idade Media.	
a, b, c, e, f, g, h l n	5.3.A catedral, símbolo da arquitectura gótica -Elementos e características	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.3.Analizar a catedral como a obra máis representativa da arquitectura gótica. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.3.1.Identifica elementos da arquitectura gótica. ▪ 5.3.3.Define termos artísticos da arquitectura gótica. ▪ 5.3.4.Valora a catedral como a obra máis representativa da arquitectura gótica. 	CSC CAA CCL CCEC CD
a, b, c, e, f, g, h l n	5.4.As artes figurativas -Naturalismo e volume na escultura -Pintura ao óleo e vidreiras	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.4.Analizar e comentar obras representativas das artes figurativas do estilo gótico. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.4.1.Identifica elementos da escultura e da pintura gótica. ▪ 5.4.2.Valora as novas técnicas pictóricas. ▪ 5.4.3.Analiza e comenta obras escultóricas e pictóricas representativas da arte gótica. 	CSC CAA CCL CCEC CD
a, b, c, e, f, g, h l n ñ	5.5.O gótico en Galicia -Franciscanos e dominicos -A influencia do mestre Mateo -Escaseza de pintura	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.5.Coñecer as manifestacións máis destacadas da arte gótica conservadas en Galicia. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.5.1.Identifica características propias do gótico galego. ▪ 5.5.2.Compara e valora obras góticas realizadas en Galicia. ▪ 5.5.3.Selecciona algunha obra 	CSC CAA CCL CCEC CD

			do gótico galego existente no seu contorno para analizala e valorala.	
a, b, c, e, f, g, h l n	5.6. Analizamos: unha catedral gótica, a de León	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.6. Coñecer e valorar unha obra destacada da arquitectura gótica en España. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.6.1. Analiza e valora a catedral de León como obra representativa da arquitectura gótica. 	CCEC CSC CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h l n	5.7. Traballamos con: comparación de estilos artísticos	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.7. Analizar e comparar estilos artísticos representativos da Idade Media. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 5.7.1. Identifica, analiza e compara obras representativas da arte románica e da arte gótica, estilos representativos da Idade Media. 	CCEC CSC CAA CCL CD

6. A península ibérica na Idade Media. O reino de Galicia

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- A singularidade da historia da Idade Media na península ibérica, marcada pola convivencia de cristiáns e musulmáns.
- As características do dominio musulmán, destacando o esplendor alcanzado durante as épocas do emirato e do califato.
- A lenta recuperación, por parte dos cristiáns, do territorio dominado polos musulmáns, proceso que recibiu o nome de Reconquista.
- A formación e evolución dos diferentes reinos e coroas cristiáns peninsulares, prestando especial atención ao reino de Galicia.
- As dificultades demográficas, políticas e sociais dos séculos XIV e XV.
- Un conflito político e social específico de Galicia: a revolta dos irmandiños.
- A técnica de traballo para elaborar eixes cronolóxicos ou liñas do tempo.

Carga Horaria: 10 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h, l	<p>6.1.O dominio musulmán</p> <ul style="list-style-type: none"> -Conquista e ocupación da península ibérica -Emirato e califato de Córdoba -Os reinos de taifas - Desenvolvemento cultural, científico e artístico 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.1. Comprender a especificidade da historia medieval peninsular debida á longa presenza do dominio musulmán. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.1.1.Elabora un eixe cronolóxico que reflicta a presenza musulmá na península ibérica. ▪ 6.1.2.Identifica as características do califato cordobés. ▪ 6.1.3.Coñece as características da arte musulmá na península ibérica e as realizacións máis destacadas. 	CSC CAA CCL CCEC CD CMCC T
a, b, c, e, f, g, h, l	<p>6.2.A expansión cristiá</p> <ul style="list-style-type: none"> -Orixe e formación dos reinos cristiáns -A Reconquista -A repoboación do territorio reconquistado -A expansión mediterránea 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.2.Analizar as características do proceso reconquistador. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.2.1.Define o concepto de Reconquista. ▪ 6.2.2.Analiza e comenta mapas históricos referidos ao proceso reconquistador. ▪ 6.2.3.Compara diferentes formas de repoboación cristiá. ▪ 6.2.4.Valora a expansión mediterránea da Coroa de Aragón. 	CSC CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h, l	<p>6.3.Sociedade e monarquía feudal</p> <ul style="list-style-type: none"> -A sociedade feudal -A monarquía feudo-vasalática 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.3.Describir a formación dos diferentes reinos e 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.3.1.Describe as características da monarquía feudo-vasalática 	CSC CAA CCL

		<p>coroas cristiás e as relacións sociais derivadas do sistema feudo-vasalático.</p>	<p>peninsular e as diferenzas existentes nas coroas de Castela e Aragón.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.3.2. Coñece as circunstancias do nacemento das Cortes e as súas funcións na Idade Media peninsular. ▪ 6.3.3. Clasifica e caracteriza correctamente os individuos no seu estamento. 	
a, b, c, e, f, g, h, l	<p>6.4. Desenvolvemento rural e urbano</p> <ul style="list-style-type: none"> - Predominio da economía rural - Desenvolvemento urbano e comercial 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.4. Identificar as causas e consecuencias do desenvolvemento económico e urbano peninsular. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.4.1. Identifica e escribe as principais actividades económicas dos reinos cristiáns peninsulares. ▪ 6.4.2. Comprende as circunstancias que favoreceron as transformacións económicas medievais na península ibérica. ▪ 6.4.3. Analiza e valora as circunstancias da creación de novas formas comerciais. 	<p>CSC CAA CCL CMCC T</p>
a, b, c, e, f, g, h, l, ñ	<p>6.5. A Galicia medieval</p> <ul style="list-style-type: none"> - A presenza musulmá en Galicia 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.5. Coñecer e valorar a formación do reino medieval de 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.5.1. Coñece e valora as circunstancias nas que Galicia foi reino 	<p>CSC CAA CCL CCEC</p>

	<ul style="list-style-type: none"> -A inseguridade nas costas -O reino de Galicia -Os señores de Galicia -A era compostelá -Labregos e burgueses -Crisis políticas e sociais 	Galicia e as súas características específicas.	<ul style="list-style-type: none"> independente. ▪ 6.5.2. Identifica e caracteriza os grupos sociais na Galicia medieval. ▪ 6.5.3. Valora a xestión do bispo Xelmírez como bispo compostelán. ▪ 6.5.4. Describe as características dos foros galegos . 	
a, b, c, e, f, g, h, l, ñ	6.6. Analizamos: a rebelión irmandiña	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.6. Coñecer e valorar un conflito político e social específico de Galicia: a revolta dos irmandiños. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.6.1. Coñece a orixe, evolución e consecuencias da revolución irmandiña. 	CSC CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h, l	6.7. Traballamos con: eixes cronolóxicos	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.7. Practicar a técnica de traballo de elaboración de eixes cronolóxicos ou liñas do tempo. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.7.1. Elabora un eixe cronolóxico coas datas e feitos máis significativos da Idade Media. 	CSC CAA CCL CMCC T

7. As paisaxes naturais de España

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- O relevo peninsular e insular e a composición predominante do seu rochedo.
- As vertentes hidrográficas: cantábrica, atlántica e mediterránea, coas súas características e as correspondentes cuncas.
- Os elementos e os factores que configuran os climas.
- A diversidade climática de España.
- Os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos que conforman o espazo xeográfico español.

- As paisaxes humanizadas e os problemas ambientais provocados pola acción do ser humano e as súas consecuencias.
- Os retos ambientais que afronta España. Os espazos naturais protexidos.
- A diversidade de bens naturais que existen en España, recoñecidos pola UNESCO.
- A técnica de traballo de análise e comentario de climogramas.

Carga Horaria: 10 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h	<p>7.1.As grandes unidades do relevo español</p> <ul style="list-style-type: none"> -A Meseta e as unidades interiores -Os bordes montañosos da Meseta -As unidades exteriores á Meseta -O arquipélago canario 	<ul style="list-style-type: none"> • 7.1.Situar no mapa de España as unidades e os elementos principais do relevo peninsular e insular identificando as súas características xerais. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.1.1.Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa de España, utilizando datos de coordenadas xeográficas. ▪ 7.1.2.Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español. ▪ 7.1.3.Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo español. ▪ 7.1.4.Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España. 	CAA CCL CD CMCCT
a, b, c, e, f, g, h	<p>7.2.Os ríos peninsulares</p> <ul style="list-style-type: none"> -Factores que inflúen nos ríos -Vertente cantábrica -Vertente atlántica -Vertente mediterránea 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.2.Situar no mapa de España as vertentes hidrográficas, identificando os principais ríos peninsulares. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.2.1.Identifica os factores que inflúen nos ríos. ▪ 7.2.2.Sitúa nun mapa físico os principais ríos españois. ▪ 7.2.3.Describe as características 	CAA CCL CD CMCCT

			dos ríos das tres vertentes hidrográficas peninsulares.	
a, b, c, e, f, g, h	<p>7.3.O clima: elementos e factores</p> <ul style="list-style-type: none"> -Os elementos do clima -Os factores do clima 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.3.1. Identificar os elementos e factores que configuran o clima de España. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.3.1. Identifica os elementos do clima. ▪ 7.3.2. Sitúa nun mapa os factores que inflúen no clima de España. ▪ 7.3.3. Define termos específicos relacionados cos climas. 	CAA CCL CD CMCCT
a, b, c, e, f, g, h	<p>7.4.A diversidade climática en España</p> <ul style="list-style-type: none"> -Clima atlántico ou oceánico -Clima mediterráneo costeiro -Clima mediterráneo de interior -Clima mediterráneo seco ou subdesértico -Clima de montaña -Clima subtropical canario 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.4. Coñecer e describir os grandes conxuntos bioclimáticos que conforman o espazo xeográfico español. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.4.1. Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de España. ▪ 7.4.2. Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando mapas, gráficos e imaxes. ▪ 7.4.3. Coñece os elementos das variantes climáticas españolas. 	CAA CCL CD CMCCT
a, b, c, e, f, g, h	<p>7.5.A diversidade de paisaxes: zonas</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.5. Coñecer os principais espazos 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.5.1. Distingue e localiza nun mapa as 	CAA CCL CD

	<p>bioclimáticas</p> <ul style="list-style-type: none"> -A paisaxe natural atlántica ou oceánica -A paisaxe natural mediterránea -A paisaxe de alta montaña -A paisaxe natural canaria 	<p>naturais de España</p>	<p>paisaxes de España.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.5.2.Describe as características das paisaxes naturais das diferentes variantes españolas. ▪ 7.5.3.Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando mapas, gráficos e imaxes. 	<p>CMCCT</p>
<p>a, b, c, e, f, g, h</p> <p>m</p>	<p>7.6.O medio natural e os problemas ambientais</p> <ul style="list-style-type: none"> -A acción do ser humano sobre o medio natural -Medidas de protección do medio ambiente 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.6.Coñecer, describir e valorar a acción do ser humano sobre o ambiente español e as súas consecuencias. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.6.1.Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais en España. ▪ 7.6.2.Localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados cos problemas ambientais actuais en España. ▪ 7.6.3.Analiza algúns dos efectos negativos da contaminación sobre os seres vivos e o equilibrio ecolóxico. 	<p>CAA CCL CD CMCCT</p>

a, b, c, e, f, g, h m	7.7.Analizamos: bens de interese natural en España	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.7.Coñecer os principais espazos naturais protexidos a nivel peninsular e insular. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.7.1.Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgún deles. ▪ 7.7.2.Identifica as comunidades autónomas con máis espazos protexidos. 	CAA CCL CD CMCCT
a, b, c, e, f, g, h	7.8.Traballamos con: climogramas	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.8.Elaborar e interpretar gráficas climáticas ou climogramas . 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 7.8.1.Elabora unha gráfica climática, a partir dos datos de temperatura e precipitacións. ▪ 7.8.2.Analiza unha gráfica climática e deduce a que tipo de clima pertence. 	CAA CCL CD CMCCT

8. A paisaxe natural galega

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- Os trazos máis singulares da orixe e formación do relevo galego.
- As unidades do relevo de Galicia.
- A especificidades da costa galega, na que se destacan as rías.
- As características e organización da densa rede fluvial galega.
- A diversidade climática en Galicia
- O dominio climático atlántico e as variantes no territorio galego.
- As paisaxes humanizadas e os problemas ambientais provocados pola acción do ser humano e as súas consecuencias.
- Os espazos naturais protexidos.
- A singularidade dun espazo natural galego de montaña: os Ancares.
- A técnica de traballo de análise e comentario de mapas do tempo.

Carga Horaria: 8 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h ñ	8.1. Un relevo antigo e fragmentado -Os materiais -A evolución do relevo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.1. Caracterizar e comprender a orixe e evolución do relevo galego. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.1.1. Enumera e describe as características do medio físico galego. ▪ 8.1.2. Comprende e a evolución do relevo de Galicia. ▪ 8.1.3. Define os trazos máis singulares da orixe e formación do relevo galego. 	CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h ñ	8.2. As unidades do relevo -As serras -As chairas ou superficies de erosión -As depresións	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.2. Situar no mapa de Galicia as unidades e os elementos principais do relevo galego. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.2.1. Sitúa nun mapa físico de Galicia as principais unidades de relevo. ▪ 8.2.2. Describe as unidades de relevo coa axuda do mapa físico. ▪ 8.2.3. Identifica as unidades xeomorfolóxicas do relevo de Galicia. 	CAA CCL CD
a, b, c, e, f, g, h ñ	8.3. As costas e a rede fluvial -A costa galega -A rede fluvial galega	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.3. Caracterizar as costas e a rede fluvial galega e coñecer as súas principais arterias. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.3.1. Describe as características e organización da densa rede fluvial galega. ▪ 8.3.2. Identifica os nomes das principais arterias fluviaes galegas. ▪ 8.3.3. Describe as especificidades da costa galega, na que se 	CAA CCL CD

			destacan as rías.	
a, b, c, e, f, g, h ñ	8.4.As variantes climáticas -Os elementos do clima -Os centros de acción -Tipos de tempo -As variantes do clima oceánico	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.4. Identificar e definir os elementos do clima, os centros de acción e os tipos de tempo dominantes en Galicia, así como as variantes do clima oceánico. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.4.1. Define os elementos do clima. ▪ 8.4.2. Identifica os centros de acción que afectan con máis frecuencia a Galicia. ▪ 8.4.3. Identifica os tipos de tempo que se producen en Galicia. ▪ 8.4.4. Localiza nun mapa os espazos bioclimáticos galegos. 	CAA CCL CD CMCC T
a, b, c, e, f, g, h m ñ	8.5.Os espazos naturais protexidos en Galicia -As reservas da biosfera en Galicia -O Parque Natural das Illas Atlánticas -Os parques naturais -As reservas naturais fluviaais	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.5. Coñecer e valorar a acción do ser humano sobre o ambiente galego e as súas consecuencias, así como as vías para afrontar estes problemas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 8.5.1. Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais en Galicia. ▪ 8.5.2. Toma conciencia da necesidade de adoptar medidas para conservar o patrimonio natural galego, reducindo o seu deterioro. ▪ 8.5.3. Valora con actitude crítica pero construtiva respecto aos 	CAA CCL CD CMCC T

			problemas do medio ambiente.	
a, b, c, e, f, g, h m ñ	8.6. Analizamos : un espazo natural galego de interior: os Ancares	<ul style="list-style-type: none"> 8.6. Analizar desde o punto de vista físico, demográfico, económico e cultural un espazo natural galego. 	<ul style="list-style-type: none"> 8.6.1. Interpreta datos numéricos referidos ao clima e poboación da comarca dos Ancares. 8.6.2. Valora as actividades económicas que se desenvolven na comarca. 	CAA CCL CD CMCC T
a, b, c, e, f, g, h	8.7. Traballamos con: mapas do tempo	<ul style="list-style-type: none"> 8.7. Analizar e comentar mapas do tempo. 	<ul style="list-style-type: none"> 8.7.1. Identifica os elementos que configuran os mapas do tempo. 8.7.2. Interpreta un mapa do tempo. 8.7.3. Deduce o tipo de tempo que se produce, analizando un mapa do tempo. 	CAA CCL CD CMCC T

9. A poboación mundial

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- As fontes de información que empregan os demógrafos para o estudo da poboación.
- Os movementos naturais que ten unha poboación -nacementos e defuncións- e as súas consecuencias: o crecemento ou descenso da poboación.
- Os diferentes comportamentos das poboacións do mundo e a súa evolución no tempo, é dicir, os modelos demográficos.
- A distribución da poboación no territorio.
- A irregular distribución da poboación mundial e as súas causas.
- A estrutura da poboación segundo a súa idade e xénero e a súa representación nunha pirámide de poboación.
- A estrutura da poboación segundo a actividade que desempeñe.

- Os datos globais da poboación europea, española e galega e súa evolución recente.
- Os problemas que se orixinan nunha poboación con marcada tendencia ao avellentamento.
- A poboación galega desde outras variables demográficas.
- A técnica de traballo de elaboración, análise e comentario de pirámides de idades.

Carga Horaria: 8 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h	<p>9.1.As fontes demográficas e os movementos naturais da poboación</p> <ul style="list-style-type: none"> -As fontes demográficas -A natalidade -A mortalidade -O crecemento natural ou vexetativo 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.1.Identificar as fontes de información que empregan os demógrafos para o estudo da poboación. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.1.1.Identifica as principais fontes de información demográfica. ▪ 9.1.2.Describe os trazos que caracterizan os movementos naturais da poboación. ▪ 9.1.3.Coñece os movementos naturais da poboación. 	CAA CCL CMCC T CSC CD
a, b, c, e, f, g, h	<p>9.2.Os modelos demográficos</p> <ul style="list-style-type: none"> -O modelo demográfico tradicional -O modelo demográfico de transición -O modelo demográfico moderno 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.2.Diferenciar os modelos demográficos e a súa evolución. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.2.1.Define modelo demográfico. ▪ 9.2.2.Identifica algúns países co seu modelo demográfico. ▪ 9.2.3.Localiza nun mapa mundial os grupos de países que teñen un mesmo modelo demográfico. 	CAA CCL CMCC T CSC CD
a, b, c, e, f, g,	9.3.A distribución	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.3.Coñecer a 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.3.1.Localiza 	CAA

h	<p>e a estrutura da poboación</p> <ul style="list-style-type: none"> -A densidade de poboación -A composición da poboación por idade e sexo -A ocupación da poboación -A actividade económica da poboación 	<p>estrutura da poboación segundo a súa idade e xénero e diferenciar a estrutura da poboación segundo a actividade que desempeña.</p>	<p>as áreas máis e menos densamente poboadas do mundo, identificando as razóns das diferenzas.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.3.2.Describe a estrutura da poboación segundo a súa idade e xénero. ▪ 9.3.3.Analiza a estrutura da poboación segundo a actividade que desempeña. 	<p>CCL CMCC T CSC CD</p>
a, b, c, e, f, g, h	<p>9.4.Formigueiros humanos e baleiros demográficos</p> <ul style="list-style-type: none"> -Os factores da distribución da poboación -Formigueiros humanos -Baleiros demográficos 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.4.Comentar a información en mapas do mundo sobre a densidade de poboación. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.4.1.Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis e menos densamente poboados. ▪ 9.4.2.Identifica os factores que favorecen a concentración da poboación. ▪ 9.4.3.Sinalla os factores que dificultan a concentración da poboación. 	<p>CAA CCL CMCC T CSC CD</p>
a, b, c, e, f, g, h ñ	<p>9.5.A poboación europea, española e galega</p> <ul style="list-style-type: none"> -Unha poboación de escasa vitalidade -Débil 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.5.Analizar a poboación europea, española e galega, no relativo á súa dinámica e 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.5.1.Explica as características da poboación europea, española e galega. ▪ 9.5.2.Compar 	<p>CAA CMCC T CSC CD CCL</p>

	<p>crecemento natural ou vexetativo</p> <ul style="list-style-type: none"> -Elevada esperanza de vida e progresiva tendencia ao envellecemento -Os problemas dunha poboación envellecida 	<p>evolución.</p>	<p>a as características demográficas dos países europeos coas española e galega.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.5.3.Analiza as causas e consecuencias do avellentamento da poboación. ▪ 9.5.4.Identifica as características da poboación galega actual. 	
<p>a, b, c, e, f, g, h, ñ</p>	<p>9.6. Analizamos: a poboación galega desde outras variables</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.6.Analizar as características da poboación galega actual, desde outras perspectivas demográficas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 9.6.1.Compara o comportamento da poboación galega, nas catro provincias, en relación á idade media de contraer matrimonio e de maternidade. ▪ 9.6.2.Compara o comportamento da poboación galega en relación coa doazón de órganos coa media española. ▪ 9.6.3.Analiza as áreas galegas onde é maior a porcentaxe de 	<p>CAA CMCC T CSC CD CCL CSIEE</p>

			familias que falan só galego.	
a, b, c, e, f, g, h, ñ	9.7. Traballamos con: pirámides de idades	<ul style="list-style-type: none"> 9.7.Coñecer a técnica de elaboración, análise e comentario dunha pirámide de idades. 	<ul style="list-style-type: none"> 9.7.1.Constrúe a pirámide de idades de Galicia do ano 2015. 9.7.2.Compara a a pirámide de idades galega coa española ou coa doutras comunidades. 	CAA CMCC T CSC CD CCL

10. Os movementos migratorios

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- Os tipos de migracións ou desprazamentos da poboación no espazo.
- As causas ou factores que explican estes desprazamentos.
- O crecemento real da poboación.
- Os principais movementos migratorios no mundo actual.
- A evolución dos movementos migratorios en Europa e España.
- As causas que provocan a existencia de campos de refuxiados no mundo.
- As consecuencias dos movementos migratorios tanto para os países emisores como para os receptores.
- Os movementos migratorios en Galicia.
- A técnica de traballo con mapas de fluxos.

Carga Horaria: 8 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h	10.1.Os desprazamentos da poboación -Os movementos migratorios: tipos -As causas da emigración -Saldo	<ul style="list-style-type: none"> 10.1.Coñecer os tipos de migracións ou desprazamentos da poboación no espazo, e explicar as causas ou 	<ul style="list-style-type: none"> 10.1.1.Describe os tipos de migracións ou desprazamentos da poboación no espazo. 10.1.2.Explica as causas ou factores que explican estes 	CAA CMCC T CSC CD CCL

	migratorio e crecemento real	factores que explican estes desprazamentos.	desprazamentos <ul style="list-style-type: none"> 10.1.3. Define o crecemento real dunha poboación. 	
a, b, c, e, f, g, h	10.2. As correntes migratorias no mundo actual -Áreas receptoras e áreas emisoras de poboación -Os traballadores emigrantes	<ul style="list-style-type: none"> 10.2. Describir os principais movementos migratorios no mundo actual. 	<ul style="list-style-type: none"> 10.2.1. Describe os principais movementos migratorios no mundo actual. 10.2.2. Identifica as áreas receptoras de poboación e as súas características. 10.2.3. Identifica as áreas emisoras de poboación e as súas características. 	CAA CMCC T CSC CD CCL
a, b, c, e, f, g, h, ñ	10.3. A evolución dos movementos migratorios en Europa -Europa: un continente de emigrantes -Europa: un continente de inmigrantes -España, de país de inmigrantes a receptor de inmigración -Galicia, país de emigración -O retorno da emigración	<ul style="list-style-type: none"> 10.3. Analizar a evolución dos movementos migratorios en Europa, España e Galicia. 	<ul style="list-style-type: none"> 10.3.1. Describe a evolución dos movementos migratorios en España e Europa. 10.3.2. Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España. 10.3.3. Identifica os movementos migratorios en Galicia e describe as súas fases. 	CAA CMCC T CSC CD CCL
a, b, c, e, f, g, h	10.4. Os refuxiados -Refuxiados e	<ul style="list-style-type: none"> 10.4. Coñecer as causas que 	<ul style="list-style-type: none"> 10.4.1. Enumera e valora as causas que 	CAA CMCC T

	desprazados -Causas e consecuencias dos desprazamentos de refuxiados	provocan a existencia de campos de refuxiados no mundo.	provocan a existencia de campos de refuxiados no mundo. <ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.4.2.Diferencia entre refuxiado e desprazado. ▪ 10.4.3.Define o concepto de campo de refuxiado. ▪ 10.4.4.Valora as consecuencias que ten, para unha persoa, ser refuxiado. 	CSC CD CCL
a, b, c, e, f, g, h	10.5.As consecuencias dos movementos migratorios -As consecuencias para os países emisores -As consecuencias para os países receptores	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.5.Analiza e valorar as consecuencias dos movementos migratorios tanto para os países emisores como para os receptores. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.5.1.Analiza e valorar as consecuencias dos movementos migratorios, tanto para os países emisores como para os receptores. ▪ 10.5.2.Enumera as vantaxes económicas e demográficas que orixina a inmigración para os países receptores. ▪ 10.5.3.Enumera as vantaxes económicas e demográficas que orixina a emigración para os países emisores. 	CAA CMCC T CSC CD CCL
a, b, c, e, f, g, h ñ	10.6. Analizamos: os galegos na emigración. A inmigración en Galicia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.6.Analiza e identificar os movementos migratorios en Galicia. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.6.1.Coñece e identifica os movementos migratorios en Galicia e describe as súas 	CAA CMCC T CSC CD CCL

			fases. <ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.6.2. Describe as fases dos movementos migratorios en Galicia. ▪ 10.6.3. Valora e compara a inmigración en Galicia con outras comunidades españolas. 	
a, b, c, e, f, g, h	10.7. Traballamos con: mapas de fluxos	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.7. Analiza e comentar mapas de fluxos. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 10.7.1. Analiza e comenta un mapa de fluxos sobre as rutas da emigración cara a Europa. 	CAA CMCC T CSC CD CCL

11. Un mundo de cidades

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- Os elementos que caracterizan a cidade, unha realidade difícil de definir.
- A evolución histórica do proceso de formación e crecemento das cidades.
- A forma e a estrutura das cidades a través de tipoloxías básicas.
- O impacto da cidade no seu territorio e as relacións que se establecen entre o mundo urbano e o rural próximo.
- A rede urbana mundial e a súa xerarquización
- A cidade actual e os problemas que se orixinan para abastecela e planificala, así como a eliminación dos seus residuos e os diferentes tipos de contaminación.
- A evolución dunha gran cidade: Roma.
- A técnica de traballo con planos urbanos.

Carga Horaria: 10 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h l	11.1. O espazo urbano -A cidade: unha definición complexa -O	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.1. Identificar os elementos que caracterizan a cidade. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.1.1. Identifica os elementos caracterizadores dunha cidade. ▪ 11.1.2. Diferencia os tipos de áreas urbanas no 	CAA CMCC T CSC CCL CD

	crecemento espacial das cidades		<p>mundo.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.1.3.Valora o crecemento da poboación urbana no mundo. ▪ 11.1.4.Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas indicando os países nos que se localizan. 	
a, b, c, e, f, g, h 1	<p>11.2.A morfoloxía urbana</p> <p>-As cidades e a súa localización -O plano urbano -Os espazos da cidade</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.2. Analizar a forma e a estrutura das cidades a través de tipoloxías básicas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.2.1.Coñece a evolución histórica do proceso de formación e crecemento das cidades. ▪ 11.2.2.Analiza a forma e a estrutura das cidades a través de tipoloxías básicas. ▪ 11.2.3.Analiza e compara diferentes tipos de planos urbanos. 	CAA CMCC T CSC CCL CD
a, b, c, e, f, g, h 1	<p>11.3.O proceso de urbanización</p> <p>-A cidade preindustrial -A cidade industrial -A cidade postindustrial</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.3. Coñecer a evolución histórica do proceso de formación e crecemento das cidades. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.3.1.Coñece a evolución histórica do proceso de formación e crecemento das cidades. ▪ 11.3.2.Diferencia o tipo de crecemento urbano nas cidades dos países desenvolvidos e nas dos países subdesenvolvidos. 	CAA CMCC T CSC CCL CD
a, b, c, e, f, g, h 1	<p>11.4.A cidade no seu territorio</p> <p>-As funcións</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.4. Valorar o impacto da 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.4.1.Define o concepto de función urbana. 	CAA CMCC T

	urbanas -Redes urbanas e xerarquía das cidades	cidade no seu territorio e as relacións que se establecen entre o mundo urbano e o rural próximo, así como con outras cidades.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.4.2. Identifica os criterios que se empregan para establecer a xerarquía entre as cidades ▪ 11.4.3. Identifica os distintos niveis de xerarquía: metrópoles mundiais, nacionais e rexionais. ▪ 11.4.4. Caracteriza a xerarquización da rede urbana mundial. 	CSC CCL CD
a, b, c, e, f, g, h l m	11.5. A vida nas cidades -O metabolismo urbano -Problemas das grandes cidades -A planificación urbana	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.5. Analizar a cidade actual e os problemas que se orixinan para abastecela e planificala, así como a eliminación dos seus residuos e os diferentes tipos de contaminación. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.5.1. Analiza a cidade actual e os seus problemas. ▪ 11.5.2. Identifica os problemas de carácter social das grandes cidades do mundo. ▪ 11.5.3. Identifica os problemas de carácter ambiental das grandes cidades do mundo. ▪ 11.5.4. Desenvolve actitudes positivas para reducir os residuos urbanos. 	CAA CMCC T CSC CCL CD CSIEE
a, b, c, e, f, g, h l n	11.6. Analizamos : a evolución dunha cidade: Roma	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.6. Caracterizar a evolución dunha gran cidade: Roma. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 11.6.1. Interpreta textos que expliquen as características dunha cidade actual con relevancia histórica. ▪ 11.6.2. Identifica na cidade, a través do plano e de fotografías das súas construcións 	CAA CMCC T CSC CCL CD CSIEE

			as pegadas do seu pasado.	
a, b, c, e, f, g, h	11.7.Traballamos con: planos urbanos	<ul style="list-style-type: none"> 11.7.Coñecer a técnica de traballo de análise e comentario de planos urbanos. 	<ul style="list-style-type: none"> 11.7.1.Analiza e comenta planos urbanos. 	CAA CMCC T CSC CCL CD

12. A urbanización do territorio español e galego

Presentación

Nesta unidade temática trabállase:

- O proceso de urbanización que tivo lugar no territorio español e galego.
- A orixe de moitas cidades actuais, e en particular a das cidades galegas.
- O sistema urbano das cidades españolas e a xerarquización que se establece entre elas.
- O modo en que se gobernan e administran as cidades en España.
- O poboamento rural e urbano galego.
- As principais cidades de Galicia e a súa xerarquización.
- Os problemas que orixinan as cidades como consecuencia do seu metabolismo.
- A técnica de traballo con fotografías de carácter xeográfico.

Carga Horaria: 8 sesións

OBXECTIVOS	CONTIDOS	CRITERIOS DE AVALIACIÓN	ESTÁNDARES DE APRENDIZAXE	COMP. CLAVE
a, b, c, e, f, g, h, l, ñ	12.1.O proceso de urbanización de España e Galicia -A cidade preindustrial -A cidade industrial -A cidade postindustrial	<ul style="list-style-type: none"> 12.1.Coñecer o proceso de urbanización español e galego. 	<ul style="list-style-type: none"> 12.1.1.Coñecer a orixe e o proceso de urbanización das cidades españolas e galegas. 12.1.2.Elabora unha gráfica que recolla a evolución da taxa de urbanización da poboación española. 12.1.3.Identifica os factores que 	CAA CMCC T CSC CCL CD CSIEE

			favoreceron o crecemento das cidades españolas e galegas desde a década de 1970.	
a, b, c, e, f, g, h, l	12.2.O sistema urbano español -O tamaño das cidades -As funcións urbanas -A área de influencia -A distribución espacial das cidades españolas -A xerarquía urbana española	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12.2.Describir o sistema urbano das cidades españolas e a xerarquización que se establece entre elas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12.2.1.Analiza e describe o sistema urbano das cidades españolas e a xerarquización que se establece entre elas. ▪ 12.2.2.Sitúa nun mapa as cidades españolas de maior tamaño e influencia. ▪ 12.2.3.Cita as vinte cidades españolas máis poboadas e indica se hai algunha galega. 	CAA CMCC T CSC CCL CD
a, b, c, e, f, g, h, l, ñ	12.3.O goberno das cidades -As institucións municipais -Os Plans Xerais de Ordenación Municipal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12.3.Explicar o modo en que se gobernan e administran as cidades en España. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12.3.1.Explica o modo en que se gobernan e administran as cidades en España. ▪ 12.3.2.Localiza datos na rede sobre os problemas e solucións do propio concello. ▪ 12.3.3.Pescuda sobre quen goberna a 	CAA CMCC T CSC CCL CD CSIEE

			cidade propia.	
a, b, c, e, f, g, h l ñ	12.4.O poboamento rural e urbano en Galicia -Aldeas, parroquias e vilas -Xerarquía e rede urbana	<ul style="list-style-type: none"> 12.4.Caracterizar o poboamento rural e urbano galego. 	<ul style="list-style-type: none"> 12.4.1.Describere os trazos propios do poboamento galego. 12.4.2.Compara o poboamento rural galego co doutras comunidades. 12.4.3.Localiza un mapa de Galicia as áreas máis urbanizadas e as máis rurais. 	CAA CMCC T CSC CCL CD
a, b, c, e, f, g, h l ñ	12.5.As sete ciudades galegas -Vigo -Coruña -Ourense -Lugo -Santiago -Pontevedra -Ferrol	<ul style="list-style-type: none"> 12.5.Coñecer os trazos básicos das principais cidades de Galicia e a súa xerarquización. 	<ul style="list-style-type: none"> 12.5.1.Sitúa nun mapa de Galicia as sete cidades máis grandes. 12.5.2.Recoñece as áreas de influencia das cidades galegas. 12.5.3.Identifica a orixe de cada unha das sete grandes cidades galegas. 	CAA CMCC T CSC CCL CD
a, b, c, e, f, g, h m ñ	12.6.Analizamos: o metabolismo urbano	<ul style="list-style-type: none"> 12.6.Analizar e valorar os problemas que orixinan as cidades como consecuencia do seu metabolismo. 	<ul style="list-style-type: none"> 12.6.1.Identifica os elementos que definen o metabolismo urbano. 12.6.2.Busca información sobre o proceso de depuración de auga do 	CAA CMCC T CSC CCL CD CSIEE

			concello propio.	
a, b, c, e, f, g, h	12.7.Traballamos con: fotografías de carácter xeográfico	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12.7. Valorar a fotografía como fonte de información xeográfica. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12.7.1.Recoñece e valora a fotografía como fonte de información xeográfica. 	CAA CMCC T CSC CCL CD

3. METODOLOXÍA DIDÁCTICA

A metodoloxía didáctica nesta etapa será nomeadamente activa e participativa, favorecendo o traballo individual e o cooperativo do alumnado, así como o logro dos obxectivos e das competencias correspondentes.

O tratamento metodolóxico da materia débese axustar ao nivel competencial inicial do alumnado, partindo cando cumpra de aprendizaxes máis simples, respectando ritmos e estilos de aprendizaxe que teñan en conta a atención á diversidade. Xeografía e Historia permite desenvolver metodoloxías activas, nas que o traballo individual e cooperativo e a aprendizaxe por proxectos estean permanentemente presentes, con elaboración de diferentes tipos de materiais, integrando de xeito especial as tecnoloxías da información e da comunicación e cun enfoque orientado á realización de tarefas e á resolución de problemas. É moi importante ter presente o papel do/da docente como orientador/a, promotor/a e facilitador/a do desenvolvemento competencial do alumnado, e non esquecer a adecuada coordinación entre docentes.

Procurarase combinar o traballo expositivo do profesorado coa participación activa do alumnado.

Na parte práctica traballarase con diferentes tipos de mapas, climogramas, pirámides de poboación, gráficos, estatísticas económicas, documentos de textos, material gráfico, ...

O libro de Xeografía e Historia do Consorcio Editorial Galego será o libro de **texto de apoio**. Alén diso recorreremos a outros apoios, quer bibliográficos, quer gráficos (imaxes, mapas, power-point, etc.) A fin de reforzar conceptos, e segundo o permita a dinámica da aula, recorreremos ao proxectar filmes ou documentais, lectura de textos, e outros recursos relacionados co tema explicado.

4. AVALIACIÓN.

A avaliación do proceso de aprendizaxe do alumnado de educación secundaria obrigatoria será continua, formativa e integradora.

No proceso de avaliación continua, cando o progreso dun alumno ou unha alumna non sexa o adecuado, estableceranse medidas de reforzo educativo. Estas medidas adoptaranse en

calquera momento do curso, tan pronto como se detecten as dificultades, e estarán dirixidas a garantir a adquisición das competencias imprescindibles para continuar o proceso educativo.

A avaliación das aprendizaxes dos alumnos e das alumnas terá un carácter formativo e será un instrumento para a mellora tanto dos procesos de ensino como dos procesos de aprendizaxe.

Isto non implica a obrigatoriedade de realizar exames de recuperación específicos das diferentes Unidades Didácticas.

Criterios de cualificación

1.- En cada unha das avaliacións realizaranse un mínimo dun exame e outras probas puntuais, en función do tempo que se dispoña e da marcha da materia. A cualificación mínima, no caso de contar con máis dun exame, será de 4 puntos para poder facer media. De non acadar dita puntuación terase que repetir o contido dese exame nunha proba de recuperación, a celebrar, preferiblemente, antes da avaliación na que cada un dos alumnos/ as terá que recuperar os exames cunha cualificación inferior a catro puntos. A fin de potenciar a competencia de expresión oral procurarase ter algunha proba oral.

2.- Cada exame ou proba será valorada de 0 a 10 puntos, e nel poderán figurar: conceptos, gráficas, debuxos, textos a interpretar, textos para completar, etc. segundo sexa o tema ou temas a examinar. A puntuación de cada pregunta quedará reflexada no exercicio.

3.- A cualificación dos exames supón até un mínimo do 80% no total da nota da avaliación. Os exames escritos deberán estar ben presentados, con boa caligrafía, sen emendas nin riscos. A fin de contribuír na adquisición da competencia lingüística, poderanse aplicar os criterios de ortografía determinados nos departamentos correspondentes.

4.- O traballo diario, a consecución dos obxectivos actitudinais o plan lector e traballos ben individuais ou en grupo terá até un máximo do 20% no total da nota da avaliación.

O alumnado levará ao día un caderno de traballo para a materia. Nel haberá tres seccións: apuntamentos, actividades e vocabulario. Este caderno deberá estar ao día e completo, ordenado, ben presentado e seguindo as directrices que indique o profesor; sendo a ferramenta que reflicte o traballo diario da/o alumna/o e o interese pola materia. Cada avaliación, o profesor, revisará os cadernos e porá unha nota de 0 a 10 puntos, indicándolle ao alumno os aspectos que tería que corrixir. É obrigatorio a presentación da libreta para poder aprobar a avaliación.

Non se recollerá o traballo fóra do día sinalado.

Esta nota influirá na nota media da avaliación da seguinte maneira:

NOTA POLO CADERNO	PUNTOS PARA A AVALIACIÓN
De 0 até 3 puntos	-1
De 4 até 5 puntos	0
Un 6 ou un 7	0,5
Un 8 ou un 9	0,75
Un 10	1

5.- O comportamento na aula e actitude ante a materia valora até 1 punto

6.- O profesor fixará diferentes probas para que o alumnado poida recuperar a materia pendente. A realización desas probas é obrigatoria e o non realizalas pode supor a non superación da materia.

Isto non implica a obrigatoriedade de realizar exames de recuperación específicos das diferentes Unidades Didácticas si fose o caso.

Cualificación final

A cualificación final será a media aritmética da nota das tres avaliacións. No caso de terse presentado a algunha recuperación terase en conta a nota do exame de recuperación para facer a media.

A nota do aprobado será o 5. As notas inferiores a 5 implican non superar a materia, xa que o redondeo se ten realizado nas respectivas avaliacións.

Avaliación inicial.

Empezarase na primeira quincena de clases cunha avaliación inicial oral ou/e escrita como toma de contacto cos alumnos e para detectar calquera tipo de problemas en canto se refire a coñecementos, actitudes, vocabulario, expresión, etc...

A avaliación inicial facilítanos non só coñecemento acerca do grupo como conxunto, senón que tamén nos proporciona información acerca de diversos aspectos individuais dos nosos estudantes; a partir dela poderemos:

- Identificar os alumnos ou as alumnas que necesitan un maior seguimento ou adaptación de estratexias no seu proceso de aprendizaxe. Débese ter en conta aquel alumnado con necesidades educativas, con altas capacidades e con necesidades non diagnosticadas, pero que requira atención específica.
- Saber as medidas organizativas que cómpre adoptar. (Planificación de reforzos, situación de espazos, xestión de tempos para cada grupo favorecendo a intervención individual).
- Establecer conclusións sobre as medidas curriculares que cómpre adoptar, así como sobre os recursos que se van empregar.
- Analizar o modelo de seguimento que se vai utilizar con cada un deles.
- Acoutar o intervalo de tempo e o modo en que se van avaliar os progresos destes estudantes.
- Fixar o modo en que se vai compartir a información sobre cada alumno ou alumna co resto de docentes que interveñen no seu itinerario de aprendizaxe; especialmente, co titor.

Avaliación extraordinaria

A avaliación extraordinaria consistira nun exame cunha parte teórica e outra práctica. Cada parte terá diferentes preguntas e formarán dous bloques independentes que se valorarán nun

50% teoría e 50% práctica, debendo acadar unha puntuación mínima de 2,5 en cada bloque para poder proceder a facer a media entre eles. Deixar un bloque sen resposta ou acadar unha puntuación inferior a 2,5 puntos **pode** implicar suspender a proba.

A nota do exame supón o 100% da cualificación.

Avaliación de pendentes

Realizará exercicios dos temas correspondentes que serán corrixidos polo Xefe de Departamento e serán valorados na cualificación. Así mesmo faránse dous exames parciais e unha proba final para os que non acadaran os obxectivos. Aqueles que non se presentaran as probas parciais deberán facer a proba final. As datas de celebración das probas serán comunicadas aos titores correspondentes e colocaranse no taboleiro de información.

5- MEDIDAS DE ATENCIÓN Á DIVERSIDADE

Para conseguir que a diversidade non sexa un obstáculo, intentaremos desenvolver a autonomía progresiva dos alumnos, tanto no plano individual como no grupal. Para iso propoñemos actividades que se deben resolver en equipos de traballo, así como a distribución de tarefas compartidas, responsabilidades no grupo, non sen por iso esquecer o traballo individual que nesa etapa debe formar parte do proceso de aprendizaxe do alumnado tendente a unha maior autonomía no proceso.

En función desta proposta, deseñaremos en cada Unidade Didáctica actividades e propostas de traballo que permitan superar deficiencias de aprendizaxe, actividades de REFORZO e ADAPTACIÓNS CURRICULARES. Para iso se estudará cada caso particular coa axuda do DEPARTAMENTO DE ORIENTACIÓN. Tamén se satisfará a demanda de aquel grupo de alumnos que cunha maior madurez demanden niveis máis complexos (chamadas actividades de AMPLIACIÓN).

a) As actividades de reforzo aparecerán en dous momentos da Unidade Didáctica: ao principio dela, onde se interroga sobre os aspectos máis básicos que deben dominar da ESO e que serven de punto de partida para a aprendizaxe de novos contidos e ó final de cada Tema no que se propoñerán algunhas actividades que vaian dirixidas a reafirmar conceptos, procedementos e actitudes que algúns dos alumnos do grupo non asimilaban ben

b) As actividades de ampliación irán dirixidas a aqueles alumnos que pola súa maior madurez intelectual necesiten problemas que lles permitan obter un maior rendemento no proceso de ensinanza-aprendizaxe significativa. Estas actividades serán utilizadas a criterio do profesor, en función das súas necesidades educativas. Cada alumno debe aprender en función da súa capacidade e a isto se dirixe a diversidade de actividades e de criterios avaliadores.

6- TEMAS TRANSVERSAIS.

Os temas transversais abranguen contidos de varias disciplinas e o seu tratamento debe ser abordado dende a complementariedade.

Non poden formularse como un programa paralelo ao desenvolvemento do currículo senón

inserido na dinámica diaria do proceso de ensino-aprendizaxe.

Son transversais porque deben impregnar a totalidade das actividades do centro.

Estes temas son:

Educación ambiental

Educación para a paz

Educación do consumidor

Educación vial

Educación para a igualdade de oportunidades entre sexos

Educación para a saúde

Educación na sexualidade

Educación cívica e moral

7- CONTRIBUCIÓN DESENVOLVEMENTO DO PROXECTO LECTOR

O fomento da lectura convértese nunha actividade prioritaria para comprender os textos escritos, para redactar correctamente e para expresarse oralmente de forma axeitada. Nunha área como Xeografía e Historia a falta de competencia lingüística convértese nun dos principais obstáculos. Parece, polo tanto, preciso fomentar a lectura para garantir a comprensión lingüística dos alumnos.

En primeiro lugar, potenciarase a lectura dos libros de texto así como as páxinas específicas dedicadas á lectura.

Empregaranse textos motivadores, normalmente de carácter narrativo ou periodístico, coa finalidade de que os alumnos aprendan Xeografía e Historia non só a través do texto expositivo, senón tamén doutros tipos de texto. Así mesmo ensinaráselles aos alumnos a ler textos históricos dun xeito pautado. Os alumnos aprenderán a situar os textos no seu contexto histórico e xeográfico, e a seleccionar as ideas principais. Por outra banda aprenderán a realizar actividades de contraste de fontes e de integración da información de varias fontes.

En terceiro lugar promoverase que os alumnos lean un conxunto de informacións para que formen a súa propia opinión sobre temas polémicos e de debatelos cos seus compañeiros.

En cuarto lugar intentarase que os alumnos aprendan a identificar os aspectos subxectivos dos textos e a reflexionar sobre a función que cumpriron. Ademais analizarán textos de todo tipo: políticos, testimoniais, literarios, etc.

En quinto lugar, proporcionaranse actividades específicas de comprensión lectora para axudar aos alumnos a comprender o que len ao mesmo tempo que realizan actividades que os axudarán . Estas actividades de comprensión lectora poden ser de varios tipos:

- Actividades sobre o vocabulario máis difícil ou específico.
- Actividades de selección das ideas principais e que están expresadas de forma explícita no texto.

- Actividades sobre as ideas implícitas, os matices do texto e as relacións entre as ideas (causa-efecto, comparación, semellanza ...), difíciles de descubrir polos alumnos, pois adoitan estar ocultos no texto.
- Actividades de realización de cadros, esquemas, táboas, etc., ferramentas que son moi útiles para comprender e estudar.
- Actividades en que se pide ós alumnos que dean a súa opinión persoal e que impliquen a transformación do estudado en coñecemento propio.

Participación do profesor desta materia no Plan Lector do Centro de acordo ao calendario recomendado polo/a responsable do Proxecto Lector. Este Plan Lector que contempla 50 minutos de lectura semanal e no cal participaremos

O profesor cooperará guiando, informando, interpretando, aclarando, explicando todas as dificultades que se orixinen na lectura ao longo da clase . O mesmo tempo dará exemplo nesta actividades de toda a clase.

A lectura será realizada mantendo as normas de clase (en silencio, boa postura, etc).

O alumnado pode usar os dicionarios da clase ou solicitar a información do profesor.

A fin de contribuír ao proxecto lector do centro proporemos a lectura e posterior análise crítico de pequenos textos relacionados coa materia.

8- INTEGRACIÓN DAS TIC

As novas tecnoloxías da información e a comunicación (TIC) forman parte do proxecto educativo actual. Por unha banda, a aparición de Internet supuxo unha revolución na forma de procurar e tratar a información, ata o punto de que se ten convertido na principal fonte de información para case todos; por iso, cómpre que lles ensinemos aos alumnos a manexar Internet e a aproveitar as posibilidades que ofrece para a nosa materia. As novas tecnoloxías ábrenlles novos camiños e formas de traballar na clase, que poden resultar motivadoras para os alumnos e moi potentes desde o punto de vista didáctico. As posibilidades de traballar coas novas tecnoloxías son varias, cada profesor pode elixir, segundo os seus gustos e necesidades.

- Pódese recorrer a Internet para buscar información sobre actividades ou diversos aspectos da materia.
- Empregaránse recursos multimedia, con presentacións audiovisuais para cada un dos temas do libro. Estas presentacións poden proxectarse de dúas maneiras: ben nun encerado dixital, se o houbera, ben simplemente cun ordenador e un canón. Estas presentacións poden incluír animacións, vídeos, imaxes, esquemas, textos e actividades que poden proxectarse ao longo da explicación na clase e que, sen dúbida, farán máis rica e interesante a exposición.
- Pódense empregar proxectos específicos de investigación en Internet: as WebQuests. Trátase de grandes propostas de investigación que os alumnos realizarán en grupo e que ocuparán varias clases. Cada investigación supón a elaboración dun traballo sobre

un tema do curso cuxa información debe buscarse en Internet. As WebQuests poden servir para traballar algúns temas do curso cunha metodoloxía indagadora, diferente da tradicional metodoloxía expositiva común na nosa materia, ao mesmo tempo que lles ensinan aos alumnos a procurar información en Internet e a traballar en grupo.

- Visualización de diferentes videos, CD-Rom etc...

9- ACTIVIDADES COMPLEMENTARIAS E/OU EXTRAESCOLARES

A desenvolver cando estean organizadas, presentando para aprobación do Departamento e do Consello Escolar.

10. INDICADORES DE LOGRO PARA AVALIAR O PROCESO DE ENSINO E PRÁCTICA DOCENTE.

O alumno é capaz de:

1. Describir os trazos sociais, económicos, políticos, culturais e artísticos que caracterizan a Europa medieval a partir das funcións desempeñadas pola nobreza, o clero e o campesiñado e recoñecer a súa evolución ata a aparición do Estado moderno.
2. Situar no tempo e no espazo as diversas unidades políticas que coexistiron na península Ibérica durante a Idade Media, distinguindo as súas peculiaridades e recoñecendo na España actual exemplos da supervivencia do seu legado cultural e artístico, particularmente no mundo urbano.
3. Valorar a identidade do período medieval galego nos seus momentos fundamentais, destacando o papel hexemónico que exerce a Igrexa na economía, na cultura ou na articulación do poboamento e establecendo unha relación entre as súas crises sociais e a xeral do feudalismo.
4. Distinguir os principais momentos na formación e evolución do Estado moderno destacando as características máis relevantes da monarquía hispánica e do imperio colonial español.
5. Identificar e localizar os principais estilos artísticos do Medievo e da Idade Moderna, e aplicar ese coñecemento á análise dalgunhas obras e autores representativos destes estilos.
6. Describir os factores que condicionan os comportamentos e movementos demográficos, utilizando os conceptos e indicadores básicos, caracterizando as tendencias predominantes e aplicando este coñecemento á análise do actual réxime demográfico de Galicia e España.
7. Identificar os trazos que caracterizan as sociedades actuais distinguindo a diversidade de grupos sociais que as configuran, e expoñendo algunha situación que reflecta a desigualdade social utilizando fontes diversas (prensa, bibliografía, páxinas web, etc.), seleccionando a información máis relevante, integrándoa nun esquema ou guión e comunicando os resultados do estudo de forma intelixible
8. Analizar o crecemento das áreas urbanas e as súas novas modalidades, a diferenciación social e funcional do espazo urbano e algúns dos seus problemas, aplicando este coñecemento a exemplos de cidades españolas e galegas.

9. Realizar de forma individual e tamén en grupo, coa axuda do profesor, un traballo sinxelo de carácter descritivo sobre algún pazo , mosteiro ou monumento da comarca,

Indicadores de logro para avaliar a programación didáctica.

A programación é revisada ao longo de todo o curso escolar nas sucesivas reunións do Departamento que se realizan mensualmente, con especial fincapé na reunión final, tralo remate do curso académico.

A fin de avaliar o proceso de ensino e a práctica docente, ao final de cada avaliación o profesor entregará ao alumnado unha ficha (ANEXO I) para que se cubra de forma anónima.

ANEXO I: Cuestionario alumnado para avaliar o proceso de ensino e a práctica docente

1.- *A disciplina respostou as túas expectativas?*

<i>Nada</i>	
<i>Pouco</i>	
<i>Bastante</i>	
<i>Moito</i>	

2.- *Consideras que a disciplina é de utilidade para a túa vida diaria?*

<i>Nada</i>	
<i>Poco</i>	
<i>Bastante</i>	
<i>Mucho</i>	

3.- *Consideras que foi de utilidade para outras disciplinas?*

<i>Nada</i>	
<i>Pouco</i>	
<i>Bastante</i>	
<i>Moito</i>	

4.- *Os temas abordados resultan aplicábeis distintos aspectos do teu desenvolvemento persoal e académico?*

<i>Si</i>	
<i>Non</i>	
<i>Por que?</i>	

5.- *Consideras que as temáticas abordadas foron axeitadas?*

<i>Si</i>	
<i>Non</i>	

<i>Por que?</i>

6.- Consideras axeitada a metodoloxía empregada?

<i>Si</i>	
<i>Non</i>	
<i>Por que?</i>	

7.- Consideras axeitada a secuencia dos temas tratados?

<i>Si</i>	
<i>No</i>	
<i>Por que?</i>	

8.- Valora a parte práctica

	<i>Moi mala</i>	<i>Mala</i>	<i>Boa</i>	<i>Moi boa</i>
<i>Metodoloxía empregada</i>				
<i>Adaptación aos contidos</i>				
<i>Reforzo da parte teórica</i>				
<i>Aclaración de dúbidas</i>				

9.- Valora a actuación do profesor con respecto aos seguintes aspectos:

	<i>Moi mal</i>	<i>Mal</i>	<i>Ben</i>	<i>Moi ben</i>
<i>Metodoloxía empregada</i>				
<i>Desenvolvemento dos contidos</i>				
<i>Claridade da exposición</i>				
<i>Atención persoal aos alumnos</i>				
<i>Aclaración de dúbidas</i>				

10. Como mellorarías a disciplina?